
OCENE IN POROČILA

**Michal Habaj, Dana Hučková idr.: *Modernizmus v pohybe*. Bratislava: VEDA
Vydavateľstvo SAV, 2019.**

V monografiji *Modernizem v gibanju (Modernizmus v pohybe)* so predstavljene študije primerov modernizma v slovaški literaturi, napisani v obdobju od začetka 20. stoletja do vključno 40. let 20. stoletja. Osredotoča se na oblike, težnje in vidike modernizma v slovaški literaturi v interakciji s štirimi področji: z vprašanji modernizma, zlasti z vlogo žensk, ženske emancipacije, vlogo mesta, človeka ter množice, s posodobitvijo literarnih vrst in zvrsti (poezije, proze ter drame) in z modernizacijo podob. Zadnja poglavja so namenjena premisleku o institucionalizaciji modernizma, natančneje nastanku revij, skupin, društev in gledališča v tem obdobju. Čeprav je poudarjeno, da so perspektive izbranih pristopov in interpretacijska orodja posameznih avtorjev tega obdobja različni, skupaj kažejo sintetizirajoč pristop k temi modernizma. Vsekakor je monografija poglobljeno delo, ki široko in celostno posega na vsa pomembnejša literarna področja (tistega) časa in poskuša na novo osvetliti obdobje modernizma v Slovaški literaturi.

Monografija namreč odraža široko razumevanje izraza modernizem, ki vključuje več različnih pomenov, kar poskušajo različni avtorji tudi identificirati v več poglavjih. Dokazujejo, da percepcija izraza modernizem izhaja iz pomembne preobrazbe, ki je vplivala na celotno evropsko kulturo in civilizacijo v tistem času, saj so mnoge ra-

dikalne spremembe ob prelomu iz 19. v 20. stoletje ter njegovi prvi polovici vplivale na tvorbo sodobne estetike in umetnosti ter pomembno vplivale na oblike slovaške literature. Slovaško kulturo in umetniško okolje je določil spopad med nacionalnim ter svetovljanskim, ki je v monografiji interpretiran tudi kot konflikt med konservativizmom in modernizmom. Konflikti so nastajali zaradi želje po nacionalnem značaju slovaške kulture na eni in avtonomnim položajem umetnosti na drugi strani, ki so jo zahtevali modernistični umetniki. Drugi problem raziskovanja modernizma, ki ga izpostavlja monografija, je njegov odnos do tradicije. Čeprav je zgodnji modernizem še sledil tradiciji romantizma, se je več vej poznega modernizma od njega radikalno ločilo, saj je romantika postala sinonim za konservativnost, zato modernizem ni več videl smisla v razvijanju določenega odnosa s preteklostjo niti ni želel črpati iz nje. Ravno nasprotno so zagovarjali idejo po ločitvi od nje in neodvisnosti pri uveljavljanju v sedanjosti.

Publikacija je razdeljena na dva dela. Prvega z naslovom *Preobrazbe in novosti*, ki vključuje članke, povezane z novimi temami, pa tudi z razvojem in oblikami izbrane modernistične poetike, ter drugega z naslovom *Procesi in okoliščine*, ki presega tradicionalni literarnozgodovinski okvir sledenja kronologiji in zgodovinski kontinuiteti ter se pomika k

jedru problema identifikacije modernizma. Pristop k interpretaciji izbranih besedil in raziskovanju njihovih poetik, podob ali tematsko-motivnih kompleksov pomaga prepoznati modernistične paradigme, opredeliti elemente usmeritve, ki jih delijo, ter zajeti tipološke oblike modernizma, katerih naravo in značaj je mogoče bolje razumeti, če se pri tem upoštevajo pogoji, okoliščine ter kontekst modernizma, ki se je takrat vzpostavil v slovaškem kulturnem okolju. V tem smislu monografija ne prispeva le k slovaški literarni zgodovini, temveč posega na polje kulturne zgodovine.

Dana Hučková se v poglavju *Ženska emancipacija* kot literarna tema ukvarja s feminizmom in tako imenovano žensko problematiko, ki prodira v organizem nacionalne literature, ter s kulturno razpravo, ki so jo sprožila literarna dela in javni govori Hane Gregorove. Izpostavlja namreč, da se je na Slovaškem vprašanje ženske emancipacije oblikovalo v diskurzu slovaškega nacionalnega gibanja. Slovaško žensko gibanje je bilo del nacionalnega gibanja, vendar je imel nacionalizem vseeno prednost, zaradi česar je feminizem ohranjal drugoten pomen. Feministični diskurz je prvi uvajal Ivan Kasko z romanom *Naši (Naši)*, ki je bil objavljen že leta 1907 in v katerem je podajal literarno različico resničnega predavanja o oblikah sodobnega ženskega gibanja v praški družbi.

V poglavju z naslovom *Modernistične težnje* Katarína Cupanová razmišlja o dramah Jožefa Gregorja Tajovskega *Novo življenje (Nový život)* in *Greh (Hriech)*. Razmišlja o premiku avtorske poetike Tajovskega v prvem desetletju 20. stoletja k modernistični drami. Kot dramatik se Tajovsky osredotoča na etična vprašanja, moralni boj in dramatičen razvoj posameznih protagonistov. Njegov poudarek je na življenjski resničnosti. V slovaški

dramski produkciji obe prej omenjeni drami predstavljata novo vrsto t. i. analitične drame, ki ima še vedno nekatere elemente realistične upodobitvene metode, toda vsebina, teme, motivi, izrazna sredstva in liki napredujejo premike v smeri modernistične drame. Temeljijo na kritični situaciji, tragični zgodbi ženskega lika, ki se bori s svojim delom.

V poglavju *Človek, DAV in mesto: Nekrofilčni in vitalistični vidiki poetike DAV* v povezavi s podobo družbene resničnosti Michal Habaj preučuje dinamiko modernizma v slovaški poeziji, napisano v 20. letih 20. stoletja, na podlagi raziskovanja izvirnega pisnega vira in novega branja avtorjev DAV. Ugotavlja, da je desetletju po državnem udaru leta 1918 sledilo obdobje civilizacijskega razcveta in modernizacije Slovaške z urbanizacijskimi procesi ter kulturnimi in družbenimi preobrazbami, ki so se v glavnem kazale v Bratislavi. Realnost sodobnega mestnega življenja je v slovaško poezijo v spoštljivo obliko vnesla pesniška zbirka Jána Smreka *Galopski dnevi (Cválajúce dni)* leta 1925.

Nadrealizem kot avtonomni tip poetike v kontekstu slovaškega modernizma v 30. in 40. letih 20. stoletja predstavlja Jaroslava Šaková v poglavju *O novostih nadrealizma* v modernistični literaturi in likovni umetnosti. Osredotoča se na razjasnitev odnosov med slovaškim nadrealizmom in češkim nadrealizmom ter na sodelovanje med likovnimi umetniki in nadrealističnimi pesniki. Ker se je sestava nadrealistične skupine s časom spreminjala, si postavlja vprašanje, ali lahko vizualne umetnike zaradi njihovega posebnega položaja šteje za člane skupine.

Drugi del monografije *Procesi in okoliščine* se osredotoča na področje literarnega in kulturnega življenja ter evolucijske oblike drame. V poglavju *Revija Hlas in njeno poslanstvo* modernizacije na področju literature in umet-

nosti Andrea Draganová s posebnega vidika obravnava gibanje Hlas in njegovo dejavnost na prelomu stoletja. Načini oblikovanja in formuliranja njihovega manifesta ter oblike polemik o vsebini in usmerjenosti slovaške literature ter kulture, ki se jim je v obdobju med leti 1898–1904 pridružila skupina Hlas, opozarjajo na dejstvo, da je bilo izpolnjevanje teh ciljev manifesta prej ideološko in estetsko kot pa razlikujoče ter strukturirano glede na posebne, delno opredeljene ravni.

Poglavje Oblikovanje združenj kot element družbene modernizacije: Poklicne organizacije in interesne skupine slovaških pisateljev po nastanku Čkoslovaške Dane Hučkové sledi procesom institucionalizacije literarnega ter kulturnega življenja v prvem desetletju po državnem udaru. Z ustanovitvijo Čkoslovaške republike je območje slovaške kulture dobilo močan in obsežen zagon, ki ga običajno označujejo kot kulturni razcvet. Ustanovljene so bile številne nove institucije, vključno z različnimi društvi in združenji. Pisatelji in drugi umetniki so bili zainteresirani za poklicno združevanje. Jeseni 1919 je bilo ustanovljeno Društvo slovaških umetnikov, leta 1921 Forum slovaških umetnikov in leta 1923 Društvo slovaških pisateljev. Monografija poudarja, da ni nobenega dvoma, da je periodika literature, umetnosti in kulture izpolnjevala ključno funkcijo pri spodbujanju modernističnih idej ter prizadevanjih v takratnih literarnih razmerah, vendar položaj modernističnih revij in kritik v sodobnem literarnem diskurzu nikoli ni bil raziskan kot celota.

Poglavje Modernizacijske tehnike kot tema v slovaški medvojni literaturi v revijah *DAV* in *Elán* Karla Chibe se osredotoča na predstavitve narave ključnih člankov, razprav in polemik, ki odražajo oblike modernističnih estetskih tehnik v slovaški medvojni literaturi.

Na primeru levičarske revije *DAV* raziskuje obdobje 1924–1935, medtem ko je revija *Elán* z rekonstrukcijo modernističnih estetskih pogledov in s širšim ideološkim dometom zaznamovala obdobje 1930–1938. Pravi, da je imel *DAV* od samega začetka ideološko ločen pregled, kjer so družbena in politična vprašanja oblikovala tematiko estetike in določala odnos do estetskih in literarnih problemov, revija *Elán* pa po drugi strani ni bila usmerjena v predstavitev določenega estetskega ali ideološkega manifesta. Način, na katerega so razumeli modernistično umetnost, je bil veliko bolj svoboden, osredotočen na celo vrsto obstoječih estetskih pobud z ambicijo vključevanja informacij o tuji, predvsem pa o slovaški umetnosti in literaturi. Csiba ugotavlja, da so razpravam in člankom, objavljenim v obeh revijah, skupne tematike sodobne družbene literature ali poetizma.

Preobrazbe v tipu poetike slovaške drame po nastanku Čkoslovaške in v naslednjih desetletjih ter odnos med njimi in razvojem gledališča na Slovaškem raziskuje Dagmar Kročanová v poglavju Institucionalizacija slovaškega gledališča in moderne slovaške drame med leti 1920–1948. Profesionalno slovaško narodno gledališče je bilo ustanovljeno leta 1919 v Bratislavi kot ustanova, ki naj bi pomagala pri promociji čkoslovaške kulture v narodno in jezikovno raznolikem mestu. Navdih za razvoj slovaške drame in gledališča so pogosto prihajali iz češkega okolja, ki je bilo povezano z državnostjo, konceptom čkoslovaštva, vključno z jezikovnim vprašanjem. Češki gledališčniki so v 20. letih 20. stoletja slovaško okolje uvajali v poetiko gledališkega ekspresionizma, v 30. letih pa v poetiko in gledališke poskuse praškega gledališča D-34. V obdobju 1920–1948 je slovaška drama doživela proces odstopanja od realizma. Med pomembnimi temami so bili pomisleki in dvomi glede

usmeritve družbe in človeštva. Več predstav je obravnavalo problem družbe in jaza. Po drugi strani je bila dramatika povezana s sodobno poezijo in prozo, saj so se vse zvrsti podobno odzivale na estetska ter literarna gibanja.

Slovaška literarna veda modernizem kot širšo oznako uporablja za literaturo prve polovice 20. stoletja, kamor vključuje moderno, modernizem in avantgarde, v ožjem smislu pa pojem modernizem uporablja za tendence po letu 1918. Monografija tako celostno in

poglobljeno pristopa k večkrat obravnavanem vprašanju tega obdobja ter hkrati na novo osvetljuje in prevprašuje njegov razvoj ter vplive v slovaškem prostoru. Gre za poglobljeno, interesantno delo, ki vabi k branju in širšemu razumevanju slovaške literature ter kulture.

Ana Rakovec
Filozofska fakulteta
Univerza v Ljubljani
ana.rakovec22@gmail.com